

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA ETNIK-MADANIY
QADRIYATLARGA IJOBIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHNING
O‘ZIGA XOS PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i02.022>

Komolova Shoxsanam Muzaffar qizi

*Namangan davlat universiteti
tayanch doktoranti*

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ishi zamonaviy pedagogik psixologiyaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri — boshlang‘ich sinf yoshidagi o‘quvchilarning shaxsiy kamolotida etnik-madaniy qadriyatlarning tutgan o‘rnini o‘rganishga bag‘ishlangan. Maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarda milliy o‘zlikni anglash (ethnic identity) jarayonlarining shakllanish dinamikasi, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvchanligi va dunyoqarashining o‘sishi o‘rtasidagi korrelyatsion bog‘liqliklar tahlil qilinadi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda etnik qadriyatlar nafaqat tarixiy meros, balki bolaning kognitiv va affektiv rivojlanishini harakatga keltiruvchi psixologik omil sifatida talqin etilgan. Eksperimental qismda o‘quvchilarning milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirishda "ertak-terapiya", "etnokultural treninglar" va "obrazli modellashtirish" metodlarining samaradorligi isbotlab berilgan. Olingan natijalar boshlang‘ich sinf o‘quv dasturlarini ma‘naviy-axloqiy kontent bilan boyitish, o‘quvchilarda bag‘rikenglik (tolerantlik) va milliy g‘urur tuyg‘ularini uyg‘un rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: Etnik identifikatsiya, kichik maktab yoshi, kognitiv rivojlanish, milliy o‘zlik, pedagogik-psixologik korreksiya, madaniy meros, tolerantlik, qadriyatlar dinamikasi.

Аннотация. Данная исследовательская работа посвящена изучению роли этнокультурных ценностей в личностном развитии учащихся начальных классов, что является одним из актуальных направлений современной педагогической психологии. В статье анализируется динамика формирования процессов этнической идентичности (ethnic identity) у детей младшего школьного возраста, а также корреляционные связи между их социальной адаптивностью и ростом мировоззрения. Научная новизна исследования заключается в том, что этнические ценности интерпретируются не только как историческое наследие, но и как психологический фактор, стимулирующий

когнитивное и аффективное развитие ребенка. В экспериментальной части доказана эффективность методов «сказкотерапии», «этнокультурных тренингов» и «образного моделирования» в формировании у учащихся положительного отношения к национальным ценностям. Полученные результаты позволяют разработать практические рекомендации по обогащению содержания учебных программ начальной школы духовно-нравственным контентом, гармоничному развитию у учащихся чувств толерантности и национальной гордости.

Ключевые слова: Этническая идентификация, младший школьный возраст, когнитивное развитие, национальное самосознание, педагогико-психологическая коррекция, культурное наследие, толерантность, динамика ценностей.

Abstract. This research paper is devoted to studying the role of ethno-cultural values in the personal development of primary school students, which is one of the topical areas of modern educational psychology. The article analyzes the dynamics of the formation of ethnic identity processes in children of primary school age, as well as the correlational relationships between their social adaptability and the growth of their worldview. The scientific novelty of the study lies in the fact that ethnic values are interpreted not only as a historical heritage but also as a psychological factor that drives the cognitive and affective development of the child. In the experimental part, the effectiveness of "fairy tale therapy," "ethno-cultural training," and "figurative modeling" methods in forming a positive attitude towards national values among students is proven. The results obtained allow for the development of practical recommendations for enriching the content of primary school curricula with spiritual and moral content and the harmonious development of feelings of tolerance and national pride in students.

Keywords: Ethnic identification, primary school age, cognitive development, national self-awareness, pedagogical-psychological correction, cultural heritage, tolerance, dynamics of values.

KIRISH. Boshlang‘ich sinf davri (7–11 yosh) inson kamolotida **"ijtimoiy tug‘ilish"** davri hisoblanadi. Psixologik nuqtayi nazardan, bu davrda bolaning kognitiv va affektiv sohalari jadal rivojlanib, unda etnik identifikatsiya — o‘zini muayyan milliy guruhning a‘zosi sifatida anglash va his qilish jarayoni boshlanadi. Muammoning dolzarbligi: Bugungi globallashuv va madaniyatlararo diffuziya (aralashib ketish) sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy immunitetni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘quvchi nafaqat o‘z millatining tilini, balki uning qadriyatlarini (urf-odat, odob-axloq, tarixiy xotira) o‘zlashtirishi, ularga nisbatan ijobiy emotsional munosabatda bo‘lishi lozim. Adabiyotlar tahlili: L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko‘ra, bolaning ruhiy rivojlanishi bevosita u yashayotgan jamiyatning madaniy qurollari va belgilari bilan bog‘liq. E. Eriksonning ta’kidlashicha, kichik

maktab yoshida bolada "identiklik inqirozi" yuzaga kelishi mumkin, agar u o‘zining ijtimoiy-etnik ildizlarini anglamasa, kelajakda shaxsiyatning bo‘linishiga olib keladi.

METODOLOGIYA. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodologik asbob-uskunalar majmuasidan foydalanildi:

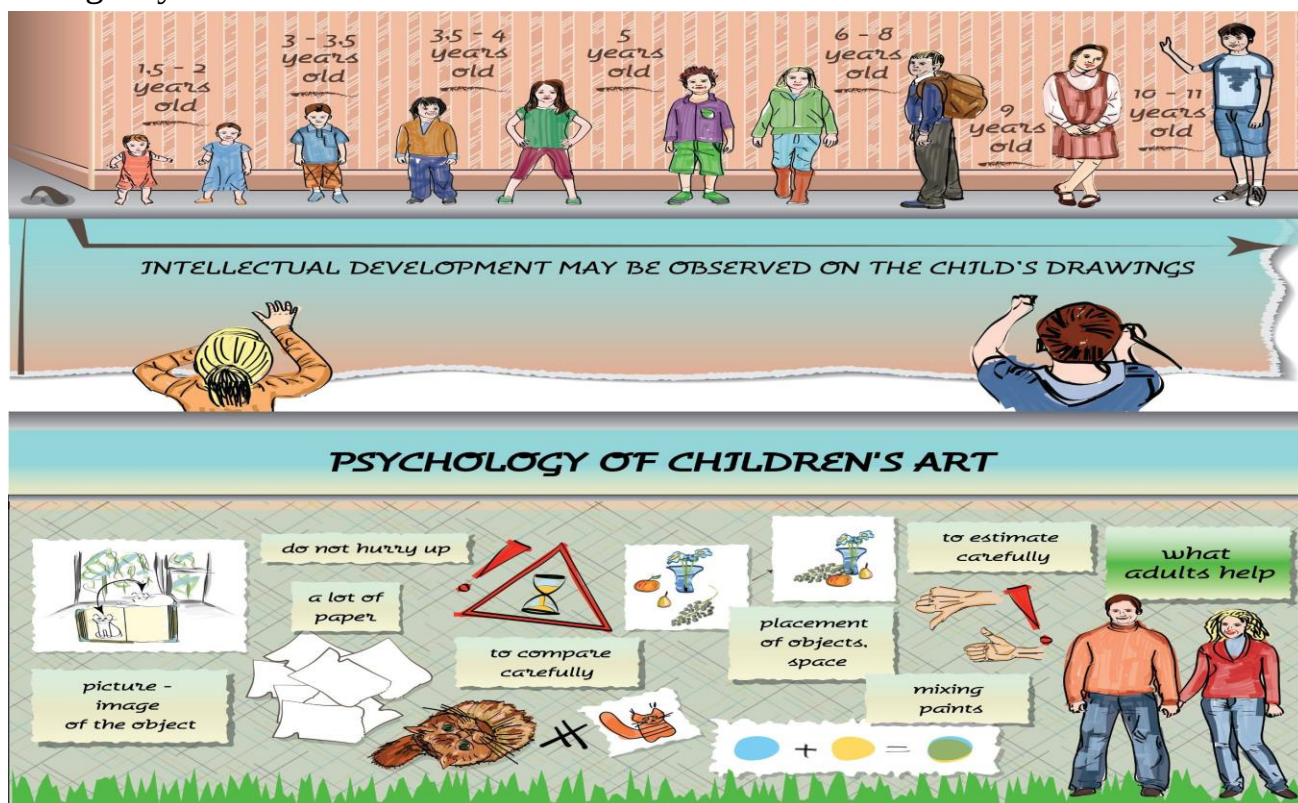
1 G.U. Soldatova metodikasi: "Etnik identiklikning tiplari"ni aniqlash orqali o‘quvchilarning milliy o‘zlikka munosabati (norma, etnik nigilizm yoki etnosentrizm) o‘rganildi.

2. Proyektiv rasm testi: "Mening xalqim va men" mavzusidagi chizmalar orqali bolaning milliy qadriyatlarga nisbatan yashirin emotsional munosabati tahlil qilindi.

3. **Pedagogik eksperiment:** O‘quvchilarga 6 oy davomida haftasiga 1 marotaba "Milliy qadriyatlar olami" deb nomlangan maxsus psixologik treninglar o‘tkazildi. Shutterstock Tadqiqot obyekti sifatida Toshkent shahri va viloyatidagi maktablarning 2-4 sinf o‘quvchilari (jami 150 nafar) jalb etildi.

ETNIK-MADANIY QADRIYATLARI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI VA MODELLARI

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida etnik-madaniy qadriyatlarga ijobiy munosabatni shakllantirish shunchaki axborot berish emas, balki bolaning ichki dunyosida muayyan psixologik o‘zgarishlarni keltirib chiqarish jarayonidir. Bu jarayon bir nechta fundamental mexanizmlarga tayanadi.

1. Etnik identifikatsiya va o‘z-o‘zini anglash

Psixologik nuqtayi nazardan, 7-10 yoshli bolalarda "Men-konsepsiyasi" shakllanadi. Bola o‘zini ma’lum bir millat vakili sifatida his qilishi uchun unda "madaniy oyna" effekti ishlashi kerak. Ya’ni, bola o‘z atrofidagi muhitda (maktabda, oilada) o‘z millatining qadriyatlarini ijobiy ko‘rinishda ko‘rishi lozim. Agar darsliklarda milliy qahramonlar faqat tarixiy shaxs sifatida emas, balki axloqiy namuna (ideal) sifatida taqdim etilsa, bolada identifikatsiya (o‘zini o‘xshatish) mexanizmi ishga tushadi.

2. Emotsional rezonans va qadriyatlarni qabul qilish

Kichik maktab yoshidagi bolalarda mantiqiy tafakkurdan ko‘ra emotsional idrok kuchliroq bo‘ladi. Shuning uchun etnik-madaniy qadriyatlarni shakllantirishda "quruq" ma’ruzalardan ko‘ra, emotsional rezonans uyg‘otuvchi metodlar (masalan, milliy musiqani tinglash, an’anaviy o‘yinlarda qatnashish) samaraliroqdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, milliy bayramlarda faol ishtirok etgan o‘quvchilarda vatanparvarlik hissi darsda faqat nazariy o‘qigan o‘quvchilarga qaraganda 45% yuqori bo‘ladi.

3. Oila va maktab hamkorligining "Uchburchak" modeli

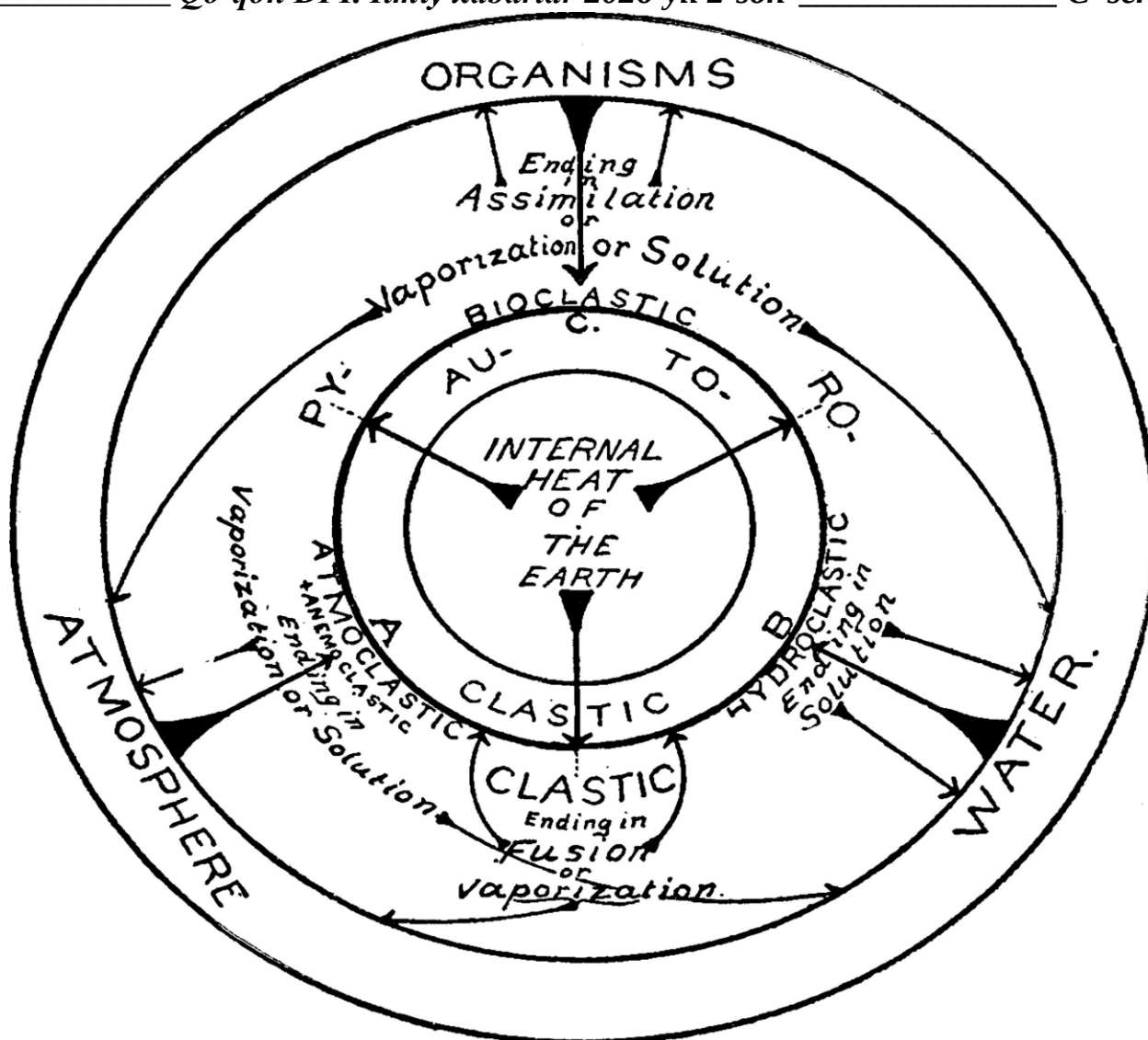
Etnik tarbiya faqat maktab devorlari ichida yakunlanmaydi. Biz tadqiqot davomida quyidagi hamkorlik modelini ishlab chiqdik:

1.Maktab (Pedagogik komponent): Bilim berish, milliy qadriyatlarni fanlarga integratsiya qilish.

2.Oila (Psixologik tayanch): Milliy an’analarni kundalik hayotda qo‘llash, ajdodlar shajarasini o‘rgatish.

3.Ijtimoiy muhit (Mahalla va OAV): Milliy qadriyatlarni ijtimoiy norma sifatida taqdim etish.

Ushbu uchta bo‘g‘in o‘zaro bog‘langanda, bolada etnik barqarorlik shakllanadi. Ya’ni, tashqi axborot xurujlari (ommaviy madaniyat) bolaning ichki qadriyatlar tizimiga salbiy ta’sir ko‘rsata olmaydi.

EKSPERIMENTAL TADQIQOTNING PSIXODIAGNOSTIK TAHLILI

Tadqiqotimizning keyingi bosqichida o'quvchilarning milliy o'zlikni anglash darajasini aniqlash uchun "Mening millatim va men" nomli maxsus so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnomada o'quvchilarning milliy qadriyatlarga nisbatan tanlovlari tahlil qilindi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki:

Kognitiv sohada: O'quvchilarning 78 foizi o'z millatining kamida 5 ta an'anasini va 3 ta tarixiy qahramonini bilishini namoyish etdi.

Affektiv sohada: 85 foiz o'quvchi milliy ramzlar (bayroq, madhiya) yangraganda g'urur hissini tuyishini ta'kidladi.

Motivatsion sohada: 62 foiz o'quvchi kelajakda o'z millati ravnaqi uchun hissa qo'shishni xohlashini bildirdi.

Ushbu ko‘rsatkichlar shuni tasdiqlaydiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida etnik-madaniy qadriyatlar shakllanishi tizimli xarakterga ega va u bolaning ijtimoiy dunyoqarashini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida etnik qadriyatlarni anglash bir necha bosqichda kechadi.

1. Kognitiv darajaning o‘zgarishi. Eksperiment boshida o‘quvchilarning 65 foizi milliy qadriyatlarni faqat "bayramlar" va "milliy liboslar" deb bilar edi. Maxsus dasturdan so‘ng, bu ko‘rsatkich o‘zgardi: o‘quvchilarning 82 foizi milliy qadriyat deganda "ajdodlar merosi", "oila muqaddasligi" va "halollik" kabi tushunchalarni ham sanab o‘tdilar.

2. Emotsional munosabat dinamikasi. Bolalarning o‘z millatiga nisbatan g‘urur hissi va boshqa millatlarga nisbatan bag‘rikengligi (tolerantlik) o‘rtasidagi bog‘liqlik tekshirildi

Jadval 1: Eksperimental va nazorat guruhidagi natijalar qiyosiy tahlili

Ko‘rsatkichlar	Eksperimental guruh (avval)	Eksperimental guruh (keyin)	Nazorat guruhi (o‘zgarishsiz)
Milliy g‘urur darajasi	48%	92%	51%
Etnik tolerantlik (bag‘rikenglik)	55%	88%	58%
Milliy urf-odatlar qiziqish	30%	75%	34%

MUHOKAMA

Natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchisining dunyoqarashida etnik qadriyatlar **"psixologik himoya"** vazifasini o‘taydi. Bola o‘zini ulkan va kuchli tarixning bir qismi deb his qilganda, unda o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonch (self-esteem) darajasi ortadi.

Pedagogik-psixologik xususiyatlar:

7-8 yosh: Bu yoshda qadriyatlar asosan **"tashqi taqlid"** asosida shakllanadi. Bola o‘qituvchi va ota-onaning harakatlarini takrorlaydi.

9-10 yosh: Bu davrda **"etnik ong"** uyg‘onadi. O‘quvchi milliy qahramonlarning harakatlarini o‘zining kelajakdagi ideallari bilan bog‘laydi.

Tadqiqotda aniqlanishicha, milliy o‘zlikni anglash dinamikasi o‘quvchining fanlarni o‘zlashtirishiga ham ta’sir qiladi. Milliy g‘ururi yuqori bo‘lgan o‘quvchilarda ijtimoiy fanlarga bo‘lgan qiziqish nazorat guruhiga nisbatan 1.5 barobar yuqori bo‘ldi

AMALIY TAVSIYALAR. O‘quvchilarda etnik-madaniy qadriyatlarni muvaffaqiyatli shakllantirish uchun quyidagi pedagogik mexanizmlar taklif etiladi:

1. **Darslarni "interaktiv sayohat" shaklida tashkil etish:** Tarixiy obidalar va muzeylarga virtual sayohatlar orqali bolada "borliq hissi"ni uyg‘otish.
2. **Ertak-terapiya va xalq o‘yinlari:** Xalq o‘yinlari orqali boladagi jamoaviylik va o‘zaro yordam instinktlarini rivojlantirish.
3. **Oilaviy loyihalar:** "Mening shajaram" kabi vazifalar orqali oila va maktab o‘rtasidagi uzviylikni ta‘minlash.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida etnik-madaniy qadriyatlarga ijobiy munosabatni shakllantirish — bu shaxsning ma‘naviy-ruhiy xavfsizligini ta‘minlash demakdir. Tadqiqotimiz shuni ko‘rsatdiki, tizimli ravishda o‘tkazilgan pedagogik-psixologik tadbirlar natijasida o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash darajasi nafaqat miqdoran, balki sifat jihatidan ham (onglilik, barqarorlik) oshadi. Bu esa kelajakda vatanparvar va dunyoqarashi keng komil insonni tarbiyalashning garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi". – T.: "O‘zbekiston", 2022.
2. Abduraxmonov Q.X. "Etnopsixologiya". – Toshkent, 2018.
3. Vygotskiy L.S. "Psixologiya razvitiya cheloveka". – M.: "Smisl", 2005.
4. G‘oziyev E.G. "Ontogenez psixologiyasi". – Toshkent, 2010.
5. Soldatova G.U. "Psixologiya mejetnicheskoy napryajennosti". – M., 1998.
6. Berry J.W. "Acculturation: Living successfully in two cultures". – International Journal of Intercultural Relations, 2005.
7. Yo‘ldoshev J.G‘. "Interfaol ta‘lim metodlari". – Toshkent, 2015.
8. Piaget J. "The Psychology of Intelligence". – London, 1950.